Manoharbhai Shikshan Prasarak Mandal Armori's

MAHATMA GANDHI ARTS, SCIENCE & LATE NASARUDDINBHAI PANJWANI COMMERCE COLLEGE, ARMORI

Dist. Gadchiroli (Maharashtra) 441 208

Affiliated to Gondwana University, Gadchiroli.

Re-accredited by NAAC 'A' with 3.24 CGPA

ANNUAL QUALITY ASSURANCE REPORT

AQAR : 2021-2022

CRITERION – I

CURRICULAR ASPECTS

METRIC NO: - 1.3.3.

METRIC NAME: - Number of students undertaking project work / field work/ internships.

Web: - mgcollegearmori.ac.in
e-mail: - mgcollege.armori@gmail.com
Phone: - 07137-266558

Project Work Reports/ Field Visit Reports of B.Com.

MANOHARBHAI SHIKSHAN PRASARAK MANDAL ARMORI'S

MAHATMA GANDHI ARTS, SCIENCE AND

LATE NASARUDDHINBHAI PANJWANI COMMERCE COLLEGE

ARMORI Dist. Gadchiroli (M.S.) 441 208

NAAC Re-accredited 'A' Grade 3.24 CGPA (2022)

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

Dr. Lalsingh H. Khalsa
Principal & IQAC Chairman
Mob. 9422153197
e-mail : lalsinghkhalsa@yahoo.com

Dr. P. S. Ganvir
IQAC Coordinator
Mob. 9011038170
e-mail : priyadarshan.ganvir@gmail.com

Date ________________

Certificate of Verification

The document herewith is a testimonial of the following specifics;

- **AQAR 2021-22**
- Criterion - **I (Curricular Aspects)**
- Metric no. - **1.3.3**
- Metric Particular - **Number of students undertaking project work/field work/ internships.**

It is affirmed that the attached document pertinent to the above cited specifics are duly verified and approved by the IQAC.

Criterion Head

IQAC Coordinator

IQAC-Co-ordinator

IQAC Chairman

Principal
Mahatma Gandhi Arts,
Science & Late
N P. Commerce College,
Armori, Dist - Gadchiroli

M.G. Art's, Science & late N.P. Commerce College ★Armori★

M.G. ARTS, SCIENCE & LATE N. P. COMMERCE COLLEGE,

ARMORI, DIST. GADCHIROLI

A Project Report

on

"वस्तू व सेवा करामुळे आरमोरी शहरातील व्यापारांवर होणारे परिणाम."

SUBMITED BY

B.Com. IIIrd Year,SEM – VI

Group – A

GUIDED BY

Prof. Dr. Manoj M. Thaore
Head
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts. Science And Late N.P. Commerce College,
Armori

2021 – 2022

A Project Report
on
"वस्तू व सेवा करामुळे आरमोरी शहरातील व्यापारांवर होणारे परिणाम."

SUBMITED BY

B.Com. IIIrd Year ,SEM – VI

Group – A

Name of Students

1) Jitendra Dhangune (Group Leader)
2) Ankilesh Bagmare
3) Sameer Chandanbawane
4) Suraj Narule
5) Sahil Narnavare
6) Akshay Maind
7) Bhagyashri Bulle
8) Champa Tekam
9) Shweta Bulle
10) Trupti Thakare

GUIDED BY

Prof. Dr. Manoj M. Thaore
Head
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts. Science And Late N.P. Commerce College,
Armori

2021 – 2022

A Project Report

on

"वस्तू व सेवा करामुळे आरमोरी शहरातील व्यापारांवर होणारे परिणाम."

SUBMITED BY

Group – A

B.Com. III^rd^ Year SEM – VI

Sr. No	Name of Students	Signature
1	Jitendra Dhangune (Group Leader)	[illegible]
2	Ankilesh Bagmare	[illegible]
3	Sameer Chandanbawane	[illegible]
4	Suraj Narule	
5	Shweta Bulle	[illegible]
6	Sahil Narnavare	[illegible]
7	AkshayMaind	[illegible]
8	Bhagyashri Bulle	B.V. Bulle
9	ChampaTekam	[illegible]
10	Trupti Thakare	[illegible]

CERTIFICATE

This is to certify that Students of Group – A B.Com. Semester-VI Department of Commerce. Mahatma Gandhi Arts, Science ad Late N. P. Commerce College, Armori have been successfully completed the project report on "वस्तू व सेवा करामुळे आरमोरी शहरातील व्यापारांवर होणारे परिणाम."under the supervision of Department of Commerce of the college in the academic session 2021 – 2022.

वस्तू व सेवा करामुळे आरमोरी शहरातील व्यापारांवर होणारे परिणाम :

माहिती संकलन करतांना

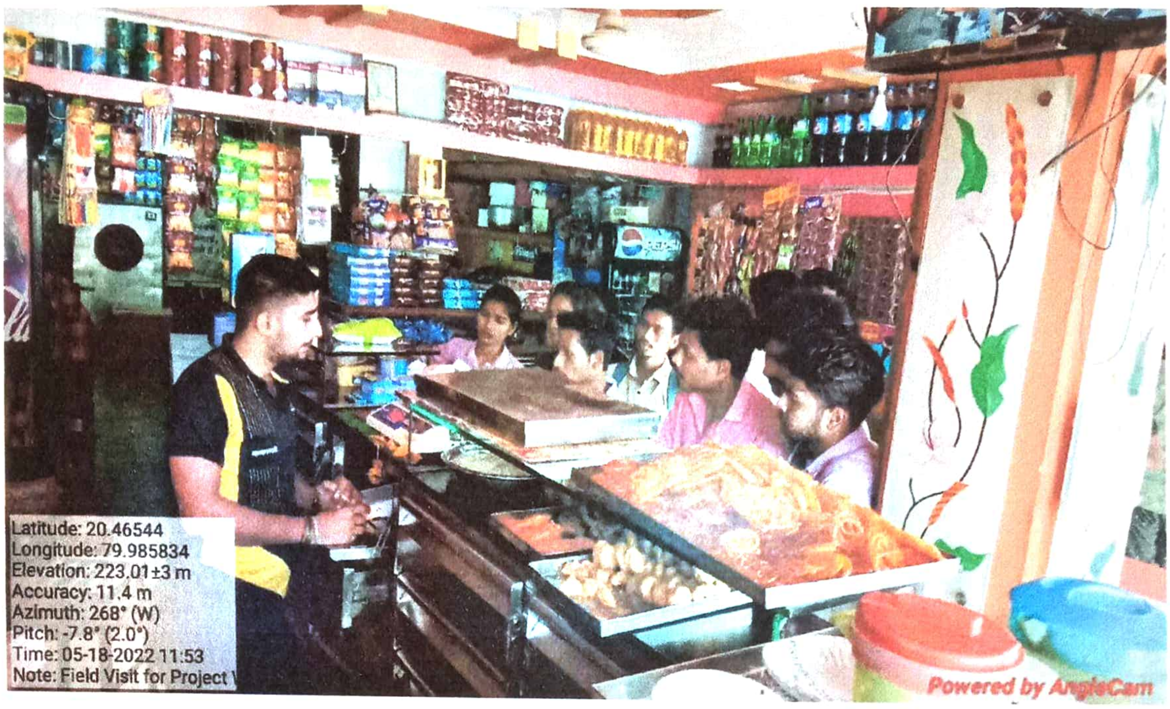

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	विवरण	पृष्ठ क्र.
१	प्रकरण – १ प्रस्तावना पार्श्वभूमी/इतिहास	१-९
२	प्रकरण-२ संशोधनाची आवश्यकता/गरज गृहीतके संशोधनाची उद्देश्य/उद्दिष्टे संशोधनाचे महत्व	१०-१४
३	प्रकरण-३ संशोधन पद्धती संशोधनाची व्याप्ती	१५-१९
४	प्रकरण-४ संशोधनाचा आराखडा नमुना निवड तथ्य, सामुग्रीचे संकलन	२०-२७
५ ६ ७ ८	निष्कर्ष उपाययोजना संदर्भसूची/संदर्भग्रंथ परिशिष्टे	२८ २९ ३०-३३

➢ प्रस्तावना

भारत स्वतंत्र झाल्यानंतर सर्वात महत्व पूर्ण सुधारणा म्हणून जी. एस. टी. १३ वर्षाच्या प्रदीर्घ विचार मंथना नंतर 'एक देश एक कर' या करप्रणालीतील संकल्पनेवर आधारित आहे . ३० जुन २०१७ पर्यंत देशात केंद्र शासनाच्या अखत्यारीतयेणाऱ्या सेवा व पुरवठ्यावर केंद्र शासनावर वसुली करत होते तर राज्यशासनाच्या अखत्यारीत येणाऱ्या बाबीवर राज्यशासन कर वसुली करत होते. करपात्र वस्तू व सेवा पुरवठादारांना बऱ्याच अडचणींना सामोरे जावे लागत होते. करावर पुन्हा कर क्लीस्ट प्रक्रिया परताव्यासाठी अडचणी अशा विविध अडचणीमुळे कराचा दर बऱ्याच वेळा वाढत असे. यामुळे कर चुकवेगिरी , भ्रष्टाचार , गैरप्रकार , बेनामी व्यवहार याबाबी घडत असत. परिणामी महागाई वाढून त्याच्या फटका सर्व सामान्य नागरिकांना बसत होता.

१जुलै पासून जी. एस. टी. संपूर्ण भारतामध्ये लागू झाला. ही करप्रणालीतील सर्वात मोठी सुधारणा यथावकाश झाली. देशभरात एकसमान करप्रणाली असावी असा उद्देश यामागे होता. त्यानुसार केंद्र आणि राज्य सरकारद्वारे त्यापूर्वी लागू असलेले अनेक अप्रत्यक्ष कर रद्द करून ही करप्रणालीभारतात लागू करण्यात आली.

देशातील असलेली वेगवेगळी राज्ये त्यांची करप्रणाली यांचा विचार करता केंद्र शासनाला हि करप्रणाली लागू करण्यासाठी वस्तू व सेवा कर भरावा लागणार आहे. जी. एस. टी. लागू करण्यासाठी भारताच्या राज्यघटनेत १२२ घटना दुरुस्ती करून नवीन कायदे तयार करण्यात आले. केंद्र सरकारने या दृष्टीने तयार केलेल्या वस्तू व सेवा कर कायदा २०१७ मध्ये एकून २१ प्रकरणे, १७४ कलमे आणि ३ परिशिष्टे यामध्ये समाविष्ट आहेत. यामध्ये कर आकारणी व कर संकलन कलम -५, आंतरराज्य पुरवठा कलम -७, राज्यांतर्गत पुरवठा कलम- ८, समुद्र किनाऱ्याच्या हद्दीत केलेला पुरवठा कलम -९, वस्तू सेवाच्या किंवा दोन्ही पुरवठ्याचे ठिकाण कलम–१०. भारतात आयात केलेल्या किंवा भारतातून निर्यात केलेल्या वस्तूंच्या पुरवठ्याचे कलम -११. सेवेचा पुरवठा करणाऱ्या व्यक्तीचे व तो स्वीकारणाऱ्या व्यक्तीचे ठिकाण भारतात असेल तर कलम -१२, असून प्रत्येक कलमामध्ये वेगवेगळ्या बाबीविषयी तपशीलवार

➢कराचा प्रकार, कराचे दर, वस्तू व सेवेचा प्रकार दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे-

अ.क्र.	प्रकार	कराचे दर	वस्तू व सेवेचा प्रकार
१.	शून्य दराच्या वस्तू	0 %	वस्तू : महात्वाच्या उपयोग्य वस्तू जसे अन्न, धान्य, फळे, भाजीपाला, दुध, मीठ, मातीची भांडी इ. सेवा : धर्मादाय संस्थेची कार्ये रस्ते, पुल इ. बांधकाम पाणीसेवा, सार्वजनिक ग्रंथालय, कृषी कार्ये, शिक्षण व आरोग्य संबधीच्या सेवा.
२.	कमी दराच्या वस्तू	5%	वस्तू : एल. पी. जी. सिलेंडर, चहा, मध, गोठवलेल्या वस्तू, भाजीपाला, तिखट, चटण्या, गोड पदार्थ इ.
३.	जास्त दराच्या वस्तू (स्लॅब 1)	12%	वस्तू : बटर, तूप, सुका मेवा, ड्राय फ्रुट, रस, आचार, लोणचं, मोबाईल, जाम, जेली इ. वस्तू : फोन, छपाई, विश्रामगृह, बांधकाम, व्यवसाय इ. संबंधित सेवा.

वजा करतो. **2) अकाउंट पद्धत :** यामध्ये कर हा एकूण विक्रीतून एकून खरेदी वजा करून राहिलेल्या रकमेंवर आकारला जातो. **३) एडिशन पदधत :** यात कर हा मूल्यवर्धितवर लावला जातो.

१९८६ मध्ये विश्वनाथ प्रताप सिंह ने अप्रत्यक्ष कर व्यवस्थेची सुधारणा प्रक्रिया सुधारित मूल्यवर्धित कर (एम. ओ.डी. व्ही. ए .टीव) सुरु केली .

वस्तू व सेवा कर केंद्रीय अबकारी कर सेवा कर अतिरिक्त सीमा शुल्क, अधिभार, राज्यस्तरावरील मूल्यवर्धित कर आणि जकात इतर कर जे सध्याच्या आंतरराज्य परिवहन वाहतुकीवर लागू आहेत तेदेखील जीएसटी नियमात नष्ट होण्याची शक्यता आहे. जीएसटीने खालील कर एकत्र केले जातील.

केंद्रीय उत्पादन शुल्क
व्यवसाय कर
मूल्यवर्धित कर
अन्न कर
केंद्रीय विक्री कर
परिचय
करमणूक कर
प्रवेश कर
खरेदी कर
लक्झरी टॅक्स
जाहिरात कर

➢ तथ्य सामुग्रीचे संकलन :

१) मुलाखत :-

प्रत्यक्ष माहितीचे संकलन करण्याच्या ज्या पद्धती आहेत. त्यामध्ये सर्वात लोकप्रिय पद्धत म्हणजे मुलाखत होय. आम्ही संशोधणासाठी वास्तव माहिती गोळा करण्यासाठी मुलाखतीचा उपयोग केला. हि पद्धत दोन व्यक्तींमधील आचारविचार, वैचारिक देवाणघेवाण एकमेकांच्या भावना आणि आवडीनिवडी जाणून घेण्यासाठी फार उपयुक्त पद्धत आहे. मुलाखतीकरिता आम्ही आरमोरी तालुक्यातील किरकोळ व्यापार करणाऱ्या व्यापारांना भेट दिली. सर्वप्रथम आम्हीस्वयंवर आणि महारष्ट्र कपडा बाजार येथे भेट दिली. या स्टेशनरीचे मालक यांना आम्ही आमच्या प्रोजेक्ट बद्दल माहिती दिली व त्यानंतर त्यांच्याकडून त्यांच्या व्यापारावर जीएसटी चा कसा परिणाम झाला याबद्दल त्यांनी आम्हाला माहिती दिली. प्रश्नोत्तरे पद्धतीचा अवलंब करण्यात आला. व्यापाऱ्यांनी आम्हाला सहयोग करून अतिशय चांगल्या पद्धतीने आमच्या प्रश्नांची उत्तरे दिली.

नंतर दुसऱ्या व्यापारावर जीएसटी चा काय परिणाम झाला हे जाणून घेण्याकरिता आरमोरी तालुक्यातीलचभाग्यश्री मेडिकल , जनरल स्टोर्स आणि खापरे ज्वेलर्स यांना भेट दिली व त्यांना पण प्रोजेक्ट बद्दल थोडक्यात माहिती देऊन त्यांच्या व्यापाराबद्दल माहिती घेऊन जीएसटी चा त्यांच्या व्यापारावर काय परिणाम झाला याबद्दल माहिती व त्यानंतर प्रश्नोत्तरे करण्यात आली. त्याचप्रमाणे बाजारातील इतर दुकानात जाऊन याच पद्धतीने मुलाखत घेऊन माहिती गोळा केली.

३) प्रश्नावली :

प्रश्नावली हि एक महत्वाची पद्धत माहिती संकलनासाठी वापरली जाते.प्रत्यक्ष पद्धतीमध्ये प्रश्नावली हि एक तथ्य आणि माहिती संकलनाची लोकप्रिय पद्धत आहे. प्रश्नावलीमध्ये वेगवेगळे उत्तरे असतात आणि उत्तरदात्याकडून उत्तरे विनासंकोच प्राप्त करण्याचा प्रयत्न संशोधन करतो.

प्रश्नावली पुढीलप्रमाणे-

MAHATMA GANDHI ARTS, SCIENCE & LATE N.P. COMMERCE COLLEGE, ARMORI.
Department of Commerce
B.Com.III^rd Sem.-VI
2021-22

Survey Form

"वस्तू व सेवा करामुळे आरमोरी शहरातील व्यापारांवर होणारे परिणाम."

- व्यावसायिकांचे नाव :- ____________________
- व्यवसायाचे स्वरूप / नाव :- ____________________
- पत्ता :- ____________________
- **Mobile No. :-** ____________

१) वर्तमान GST प्रणाली व्यावसायिकांसाठी फायदेशीर आहे.

● पूर्णपणे सहमत●सहमत●तटस्त●असहमत●पूर्णपणे असहमत

२) वर्तमान GST प्रणाली ही सरकारसाठी आणि व्यावसायिकांसाठी खूप फायदेशीर आहे.

● पूर्णपणे सहमत●सहमत●तटस्त●असहमत●पूर्णपणे असहमत

३) GST मुळे TAX भरण्याची प्रक्रिया गुंतागुंतीची झालेली आहे.

● पूर्णपणे सहमत●सहमत●तटस्त●असहमत●पूर्णपणे असहमत

४) GST मुळे ग्राहकांसाठी वस्तू स्वस्त होतात.

● पूर्णपणे सहमत●सहमत●तटस्त●असहमत●पूर्णपणे असहमत

५) GST मुळे व्यावसायिकांवर TAX चा बोझा वाढलेला आहे.

➢ संदर्भ ग्रंथ सूची / संदर्भग्रंथ :

अ.क्र.	ग्रंथाचे नाव	लेखक	प्रकाशन
1.	जीएसटी वस्तू आणि सेवा कर कायदा एक परिचय	प्रा. प्रवीण कामथे प्रा. मेघना पाटील	साई-ज्योती प्रकाशन
2.	जीएसटी सर्वांसाठी नव्या वस्तू सेवा कराचे सोपे विवरण	सतीश शेवाळकर (चार्टर्ड अकाउंटंट)	
3.	'जीएसटी' चा संपूर्ण कायदा मराठीत	सीए. उमेश वर्मा	सांकेत प्रकाशन
4.	असा आहे जीएसटी कायदा अद्यावत सुधारणांसह	ॲड. गोविंदा पटवर्धन	सकाळ प्रकाशन
5.	२०१७ वस्तू आणि सेवा कर अधिनियम तोंड ओळख	ॲड,. सुधीर बिणरे	अजित प्रकाशन
6.	जीएसटी आपल्यासाठी	सीए. उमेश वर्मा	सांकेत प्रकाशन

➢ परिशिष्टे :-

➢ प्रश्नावली

M.G. ARTS, SCIENCE & LATE N. P. COMMERCE COLLEGE,

ARMORI, DIST. GADCHIROLI

A Project Report

on

" आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन "

SUBMITED BY

B.Com. IIIrdYear,SEM – VI

Group – D

GUIDED BY

Prof. Ashwin A. Meshram

Department of Commerce

Mahatma Gandhi Arts. Science And Late N.P. Commerce College, Armori

2021 – 2022

A Project Report

on

" आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन "

SUBMITED BY

B.Com. IIIrd Year ,SEM – VI

Group – D

Name of Students

1) Ashik Dadmal (Group Leader)
2) Aviskar Kuthe
3) Samir Diwate
4) Nilesh Kuthe
5) Achal Pilare
6) Rajnandini Pradhan
7) Rahul Barapatre
8) Akesh Usendi
9) Ashvadip Rahate

GUIDED BY

Prof. Ashwin A. Meshram

Department of Commerce

Mahatma Gandhi Arts. Science And Late N.P. Commerce College,

Armori

2021 – 2022

A Project Report

on

" आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन "

SUBMITED BY

Group – D

B.Com. IIIrd Year SEM – VI

Sr. No	Name of Students	Signature
1	Ashik Dadmal (Group Leader)	ADadmal
2	Aviskar Kuthe	Akuthe
3	Samir Diwate	Samir
4	Nilesh Kuthe	N.W.Kuthe
5	Achal Pilare	A.V.Pilare
6	Rajnandini Pradhan	R.A.Pradhan
7	Rahul Barapatre	Rahul
8	Akesh Usendi	AUsendi
9	Ashvadip Rahate	A.S. Rahate

CERTIFICATE

This is to certify that Students of Group – A B.Com. Semester-VI Department of Commerce. Mahatma Gandhi Arts, Science ad Late N. P. Commerce College, Armori have been successfully completed the project report " **आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन** " under the supervision of Department of Commerce of the college in the academic session 2021 – 2022.

M. Thakre
Dr. M. M. Thakre
HEAD
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts, Science &
Late N.P.Commerce College,Armori

Mahatma Gandhi Arts, Science & Late N.P. Commerce College, Armori
Department of Commerce

ACKNOWLEDGEMENT

We express our sincere gratitude towards. Dr. L. H. Khalsa, the Principal Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N. P. Commerce College, Armori for his support and encouragement. We are also thankful to **Prof. Ashwin A. Meshram** Department of Commerce of his encouragemet. We are also thankful to " **आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन** "President/Proprietor/Manager & Employees Workers for their encouragement, Support & cooperation. We are also thankful to faculty members of the college for their kind cooperation during the field work. Thanks are due to our friends, family members who encouraged and helped us.

ACKNOWLEDGEMENT

We express our sincere gratitude towards. Dr. L. H. Khalsa, the Principal Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N. P. Commerce College, Armori for his support and encouragement. We are also thankful to **Prof. Ashwin A. Meshram** Department of Commerce of his encouragemet. We are also thankful to " **आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन** "President/Proprietor/Manager & Employees Workers for their encouragement, Support & cooperation. We are also thankful to faculty members of the college for their kind cooperation during the field work. Thanks are due to our friends, family members who encouraged and helped us.

" आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसायाचे आर्थिक दृष्टीकोनातून अध्ययन "

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	तपशिल	पृष्ठ क्रमांक
१	प्रस्तावना / ओळख	०१ – ०५
२	संशोधन क्षेत्राची माहिती	०६ – ०९
३	प्रबंध विषयाचा उद्देश	१० – ११
४	संशोधनाच्या पध्दती	१२ – १६
५	गृहीतकृत्ते	१७ – १८
६	पशुपालन व दुध देणाऱ्या जावारांच्या जाती	१९ – २१
७	प्रत्यक्ष निरीक्षणातील माहितीचे विश्लेषण	२२ – २४
८	संशोधनातील तांत्रिक माहिती	२५ – ३०
९	आरमोरी तालुक्यातील दुग्ध व्यवसाय करणाऱ्या व्यावसायिकांच्या समस्या	३१ – ३७
१०	निष्कर्ष आणि शिफारशी	३८ – ४०
११	प्रश्नावली	४१ – ४२
१२	संदर्भ सूची	४३ – ४४
१३	परिशिष्टे	४५ – ४८

प्रकरण पहिले

प्रस्तावना / ओळख

(Introduction)

प्रस्तावना –

जगाच्या नकाशामध्ये भारत देश हा सर्वात मोठा कृषी प्रधान देश म्हणून ओळखला जातो. भारताची लोकसंख्या १३० कोटीच्या जवळपास असून लोकसंखेच्या बाबतीत भारताचा दुसरा क्रमांक लागतो. भारतातील ७५ टक्के लोकसंख्या शेतीवर अवलंबून असल्यामुळे भारतातील अर्थव्यवस्थेत शेती व्यवसायाला अनन्य साधारण महत्व आहे. शेती व्यवसायाबरोबर जोड व्यवसाय यावर सुद्धा भारतीय लोक उदरनिर्वाहासाठी अवलंबून असतात. त्यातील प्रमुख पूरक व्यवसाय म्हणून दुग्ध व्यवसायाचे स्थान अगदी महत्वाचे आहे. गडचिरोली जिल्हा जंगल व्याप्त असल्यामुळे उन्हाळयात येतील हवामान उष्ण व कोरडे असते. अशाप्रकारची भौगोलिक परिस्थिती विचारात घेऊन पशुपालन आणि दुग्ध व्यवसायाकरिता हे वातावरण योग्य आहे.

वर्तमान स्थितीचा विचार केल्यास दुग्ध व्यवसायाच्या संख्यामध्ये दिवसेंदिवस वाढ होतांना दिसून यते. सन १९५१ मध्ये २५.५ दशलक्ष मेट्रिक टन दुधाचे प्रमाण होते. तर १९५१ मध्ये ५५.६ दशलक्ष मेट्रिक टन दुधाचे उत्पादन होते. देशात पशुपालन व दुग्ध व्यवसायापासून जवळजवळ रु. १३५० करोड एवढे वार्षिक राष्ट्रीय उत्पन्न मिळते. तर राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या ७.५४ टक्के आहे. देशात गाई व म्हशीची संख्या २८.२२ करोड एवढी आहे. त्यापैकी ७.५५ करोड दुधाच्या गाई व ४.९ करोड दुधाच्या म्हशी आहेत. त्यांपासून वार्षिक ५.३ करोड टन दुधाचे उत्पन्न मिळते. वर्तमान परिस्थितीमध्ये जगातील सर्वच लोकांना संतुलित आहारातील दुधाचे व दुधापासून तयार होणाऱ्या पदार्थाचे महत्व पटलेले आहेत. त्यामूळे दुधाची मागणी हि दिवसेंदिवस वाढतच असलेली दिसून येते. दुधाचे वेगवेगळे पदार्थ बनवुन ते दीर्घकाळापर्यंत साठवूण ठेवण्याची व्यवस्था झाल्यामुळे दुधापासून तयार होणारे पदार्थ बऱ्याच काळापर्यंत टिकून राहू शकतात.

दुग्ध व्यवासाय हा शेतकऱ्यांचा एक प्रमुख पूरक व्यवसाय नव्हे, तर एक प्रमुख व्यवसाय म्हणून सुध्दा ग्रामीण व शहरी लोक हा व्यवसाय करीत असलेले दिसून येतात. दुधाचे आधुनिक पद्धतीने उत्पादन केल्यास दुग्ध बाजारपेठचे उपलब्धता व इतर आवश्यक बाबी उपलब्ध असल्यास उत्पादकाला नफा तोट्याचे गणित कळल्यास हा व्यवसाय चांगलाच फायदेशीर ठरू शकतो.

दुग्ध व्यवसाय आणि व्यवसायावर अवलंबून असणाऱ्यांची संख्या : -

दुग्ध व्यवसाय हा भारतामध्ये कृषीला जोडधंदा म्हणून करण्यात येतो. भारतामध्ये इतर देशाच्या तुलनेत विचार केल्यास दुग्ध व्यवसाय व दुधाचे उत्पादन अतिशय अल्प असल्याचे दिसून येते. सर्वसाधारणपणे दुग्ध व्यवसायावर आपली सर्व उपजीविका करणाऱ्या लोकांचे प्रमाण फारच अल्प दिसून येते. शेतकरी व शेतमजूर आपल्या व्यवसायाला साह्य म्हणून हा धंदा करतांना आढळतात.

भारतामध्ये जोडधंदा करणाऱ्यांचे प्रमाण

अ.क्र.	घटकाचे नावे	संख्या
१	खेडी	५,६३,२१०
२	शेतकरी	२२,७९,२८,४४१,
३	शेतमजूर	११,४२,३३,०००,
४	इतर	१२,८४,७५२
	एकूण	३४,५०,०९,४०३

वरील तक्त्यावरून स्पष्ट होते की, भारतातील एकूण खेड्यांची संख्या ५,६३,२१० एवढी आहे. ह्या खेड्यात राहणाऱ्या एकूण शेतकरी व शेतमजूराकडून दुग्ध व्यवसाय जोडधंदा म्हणून मोठ्या प्रमाणावर केला जातो.

दुग्ध व्यवासाय हा शेतकऱ्यांचा एक प्रमुख पूरक व्यवसाय नव्हे, तर एक प्रमुख व्यवसाय म्हणून सुध्दा ग्रामीण व शहरी लोक हा व्यवसाय करीत असलेले दिसून येतात. दुधाचे आधुनिक पद्धतीने उत्पादन केल्यास दुग्ध बाजारपेठचे उपलब्धता व इतर आवश्यक बाबी उपलब्ध असल्यास उत्पादकाला नफा तोट्याचे गणित कळल्यास हा व्यवसाय चांगलाच फायदेशीर ठरू शकतो.

दुग्ध व्यवसाय आणि व्यवसायावर अवलंबून असणाऱ्यांची संख्या : -

दुग्ध व्यवसाय हा भारतामध्ये कृषीला जोडधंदा म्हणून करण्यात येतो. भारतामध्ये इतर देशाच्या तुलनेत विचार केल्यास दुग्ध व्यवसाय व दुधाचे उत्पादन अतिशय अल्प असल्याचे दिसून येते. सर्वसाधारणपणे दुग्ध व्यवसायावर आपली सर्व उपजीविका करणाऱ्या लोकांचे प्रमाण फारच अल्प दिसून येते. शेतकरी व शेतमजूर आपल्या व्यवसायाला साह्य म्हणून हा धंदा करतांना आढळतात.

भारतामध्ये जोडधंदा करणाऱ्यांचे प्रमाण

अ.क्र.	घटकाचे नावे	संख्या
१	खेडी	५,६३,२१०
२	शेतकरी	२२,७९,२८,४४१,
३	शेतमजूर	११,४२,३३,०००,
४	इतर	१२,८४,७५२
	एकूण	३४,५०,०९,४०३

वरील तक्त्यावरून स्पष्ट होते की, भारतातील एकूण खेड्यांची संख्या ५,६३,२१० एवढी आहे. ह्या खेड्यात राहणाऱ्या एकूण शेतकरी व शेतमजूराकडून दुग्ध व्यवसाय जोडधंदा म्हणून मोठ्या प्रमाणावर केला जातो.

प्रकरण दुसरे

संशोधन क्षेत्राची माहिती

गडचिरोली जिल्ह्यातील आरमोरी तालुका हा एक महत्वाचा भाग आहे. या तालुक्यामध्ये एकूण गावाची संख्या १०० आहे. तालुक्यातील एकूण गावांपैकी एकात्मिक पानलोट गाव २५ आहेत. राष्ट्रीय पाणलोट असलेली गावे ७ आहेत. आरमोरी तालुक्यातील एकूण लोकसंख्या १,२४,२८४ आहे. गडचिरोली जिल्ह्यामध्ये असलेल्या तालुक्यांची संख्या खालीलप्रमाणे दिसून येते.

१) अहेरी
२) गडचिरोली
३) एटापल्ली
४) कोरची
५) कुरखेडा
६) आरमोरी
७) मुलचेरा
८) चामोर्शी
९) भामरागड
१०) वडसा
११) सिरोंचा
१२) धानोरा

१) जनजीवन :-

सर्वसाधारण बहुसंख्य लोकांचे जीवनमान हे शेतीवर अवलंबून आहेत. आणि जोड व्यवसाय म्हणून इतर व्यवसायाबरोबरच दुग्ध व्यवसाय हा महत्वाचा व्यवसाय आहे. या भागामध्ये दुध डेअरिची संख्या जरी अत्यल्प असली तरी पशूंची आणि व्यवसाय करणाऱ्या लोकांची संख्या बरीच जास्त आहे.

प्रकरण दुसरे

संशोधन क्षेत्राची माहिती

गडचिरोली जिल्ह्यातील आरमोरी तालुका हा एक महत्वाचा भाग आहे. या तालुक्यामध्ये एकूण गावाची संख्या १०० आहे. तालुक्यातील एकूण गावांपैकी एकात्मिक पानलोट गाव २५ आहेत. राष्ट्रीय पाणलोट असलेली गावे ७ आहेत. आरमोरी तालुक्यातील एकूण लोकसंख्या १,२४,२८४ आहे. गडचिरोली जिल्ह्यामध्ये असलेल्या तालुक्यांची संख्या खालीलप्रमाणे दिसून येते.

१) अहेरी
२) गडचिरोली
३) एटापल्ली
४) कोरची
५) कुरखेडा
६) आरमोरी
७) मुलचेरा
८) चामोर्शी
९) भामरागड
१०) वडसा
११) सिरोंचा
१२) धानोरा

१) जनजीवन :-

सर्वसाधारण बहुसंख्य लोकांचे जीवनमान हे शेतीवर अवलंबून आहेत. आणि जोड व्यवसाय म्हणून इतर व्यवसायाबरोबरच दुग्ध व्यवसाय हा महत्वाचा व्यवसाय आहे. या भागामध्ये दुध डेअरिची संख्या जरी अत्यल्प असली तरी पशूंची आणि व्यवसाय करणाऱ्या लोकांची संख्या बरीच जास्त आहे.

प्रकरण १३ वे

परिशिष्टे

१) दुध डेअरी मालकाला प्रोजेक्ट बद्दल माहिती देतांना

२) दुध डेअरी मालकाला प्रश्न विचारतांना

प्रकरण १३ वे

परिशिष्टे

१) दुध डेअरी मालकाला प्रोजेक्ट बद्दल माहिती देतांना

२) दुध डेअरी मालकाला प्रश्न विचारतांना

३) दुध डेअरी मालकासोबत फोटो

४) दुध डेअरीचा फोटो

M. G. ARTS, SCIENCE & LATE N. P. COMMERCE COLLEGE,
ARMORI, DIST. GADCHIROLI

A Project Report

On

लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन

SUBMITTED
BY

B.Com. – III[rd] Year SEM-VI
Group – B

GUIDED BY
Prof. Dr. Manoj M. Thaore

Head
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts, Science And Late N. P. Commerce College,
Armori

2021-2022

A Project Report

On

लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन

SUBMITTED

BY

B.Com. – IIIrd Year SEM-VI

Group – B

Name of Student

1. Diksha Vitthal Chilbule
2. Shubham Ganesh Madavi
3. Mahavir Sudhakar Chaudhari
4. Anup Sudhakar Achala
5. Yash Ananta Donadkar
6. Sahil Namdeo Tone
7. Akshay Ramesh Ghodam
8. Nilesh Tikaram Samrutwar
9. Vishal Haridas Mandalwar
10. Payal Vitthal Naitam

GUIDED

PROF. DR. MANOJ M. THAORE

Department of Commerce

Mahatma Gandhi Arts, Science And Late N. P. Commerce College,

Armori

2021-2022

A Project Report

On

लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन

SUBMITTED

BY

GROUP – B

B.Com. – III[rd] Year SEM-VI

Sr. No.	Name of Student	Signature
1	Diksha Vitthal Chilbule	
2	Shubham Ganesh Madavi	
3	Mahavir Sudhakar Chaudhari	
4	Anup Sudhakar Achala	
5	Yash Ananta Donadkar	
6	Sahil Namdeo Tone	
7	Akshay Ramesh Ghodam	
8	Nilesh Tikaram Samrutwar	
9	Vishal Haridas Mandalwar	V.H.mandalwar
10	Payal Vitthal Naitam	Naitam

CERTIFICATE

This is to certify that Students of Group-B B.Com. Semester VI Department of Commerce, Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N. P. Commerce College, Armori have been successfully completed the project report on **"लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन"** under the supervision of Department of Commerce of the college in the academic session 2021-2022.

Dr. M. M. Thaore

HEAD
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts, Science &
Late N.P.Commerce College,Armori

Mahatma Gandhi Arts, Science & Late N.P. Commerce College, Armori
Department of Commerce

ACKNOWLEDGEMENT

We express our sincere gratitude towards Dr. L. H. Khalsa, the Principal Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N. P. Commerce College, Armori for his support and encouragement. We are also thankful to PROF. Dr. Manoj M. Thaore Head, Department of Commerce for his encouragement. We are also thankful to **"लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन"** President/Proprietor/Manager & Employees/ workers for their encouragement, support & cooperation. We are also thankful to faculty members of the college for their kind cooperation during the field work. Thank are due to our friends, family members who encouraged and helped us.

लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन

अनुक्रमणिका

I) प्रस्तावना	7
II) उद्देश	9
III) माहितीचे संकलन	10
अ) प्राथमिक स्त्रोतांद्वारे माहितीचे संकलन	11
ब) द्वितीय स्त्रोतांद्वारे माहितीचे संकलन	13
IV) लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसायाचा अभ्यास	14
V) काळजी व्यवस्थापन	22
VI) लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसायासाठी शासनाकडून मिळणाऱ्या योजना व अनुदान	28
VII) निष्कर्ष	32
VIII) उपाययोजना	33

लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसाय : एक अध्ययन

I) प्रस्तावना :-

आपल्या भारतामध्ये अनेक प्रकारच्या कोंबड्यांच्या जाती आहेत. कोकलर,पॅरेट,गावरान,कडकनाथ इत्यादी अशा अनेक प्रकारच्या कोंबड्यांचा व्यवसाय भारतात करतात.त्यापासून मोठ्या प्रमाणात उत्पादन पण मिळतात. त्याच कोंबड्यांच्या प्रजातीतील एक त्याच कोंबड्यांची प्रजाती आहे म्हणजे लेग हार्न ही आहे. लेगहॉर्न या कोंबडीचे वैशिष्ट्ये हे आहे की, ती लोकांच्या आवडीचे आहे. जास्त प्रमाणात लोकं त्या कोंबडीला आपल्या आहारामध्ये समाविष्ट करत असतात. या कोंबडीचे प्रमाण आज भारतामध्ये सर्वत्र पसरलेले आहे. लेग हार्न हा प्रकार सगळ्यात स्वस्थ, दर्जात्मक, चविष्ट आणि जास्त उपयोग घेणारे व सर्वात जास्त मागणी असलेले पैकी एक आहे

जगामध्ये सर्वप्रथम या कोंबडी चा शोध इटली मध्ये लागला. या कोंबडी मध्ये विशेषत: शरीराला पोषक आहारासाठी उपयोग केला जातो. लेग हार्न कोंबडी 45° c मध्ये सुद्धा राहू शकतात.

लेगहॉर्न या कोंबडीचे अंडे मोठ्या आकाराचे असतात आणि त्या कोंबडीची वाढ हि 30 ते 40 दिवसांतच होत व ते 1/2 किलोचे असते.

जगात बरेच ठिकाणी जोडधंदा म्हणून शेतकरी कोंबड्या पाळतात व स्थानिक बाजारात अंडी व पिल्ले यांची विक्री करतात. कुक्कुटपालन हा व्यवसाय शेती पूरक असल्यामुळे शेतकऱ्यांना पडणारा आहे. तसेच अलीकडच्या काळात फार मोठ्या प्रमाणावर आधुनिक पद्धतीने कुक्कुटपालन करणाऱ्या

व्यावसायिक संस्था अस्तित्वात असलेल्या असून त्यांच्या मार्फत बराच दूरवर अंडी व मासे यांचे वितरण करण्यात येते.

प्रगत देशात अंड्याची व माशांचे उत्पादन करण्याचे तंत्र मोठ्या प्रमाणावर विकसित करण्यात आले असून ही उत्पादने वेगवेगळे करण्याची प्रथा पडत चालली आहे. पाश्चात्त्य देशात कुक्कुटपालन हा संज्ञेचा कोंबड्यांच्या बरोबरी टर्की, बदके, हंस इत्यादी पक्षी पाळले असा अर्थ प्रचलित आहे.

पृथ्वीवर सध्या अस्तित्वात असलेल्या सर्व कुकुट वंशांचे पूर्व मध्य व पूर्व आणि उत्तर भारतात हिमालयाच्या उतरणीचा प्रदेश आसाम, ब्रह्मदेश, श्रीलंका, जावा व सुमित्रा या प्रदेशात असणाऱ्या जंगले अवस्थेतील कुक्कुट असे मानतात. कुकुटा संबंधी नोंदीमध्ये सर्वात जुनी नोंद ही भारतातच आहे. चीनमधील एका विश्वकोशांमध्ये हा पश्चिमेकडील पक्षी आहे. असा उल्लेख आहे. आणि भारत हे त्यांचे चीनमधील एका विश्वकोशामध्ये हा पश्चिमेकडील पक्षी आहे. असा उल्लेख आहे. आणि भारत हेच त्यांचे मूल्यमापन असावे असेच चिनी लोकही म्हणतात. गंगेच्या काठावर आर्य पोहोचलं तेव्हाच्या कुकुट संबंधीचा उल्लेख आयुर्वेदातही आहे.

II) **उद्देश :-**

- लेगहॉर्न पक्षीपालन आणि व्यवसायाचा सखोल अभ्यास करणे.
- लेगहॉर्न पक्षीपालन व व्यवसायसाठी शासनाकडून मिळणाऱ्या योजना व अनुदान यांचा अभ्यास करणे.
- लेगहॉर्न कुक्कुटपालन व व्यवसायामध्ये येणाऱ्या अडचणी आणि समस्यांचा अभ्यास करून उपाय योजनांचा अभ्यास करणे.

III) **माहितीचे संकलन :-**

" लेगहॉर्न पक्षी पालन आणि व्यवसाय " या विषयावर माहिती गोळा करण्यासाठी खालील पद्धतीचा अवलंब केला गेला आहे.

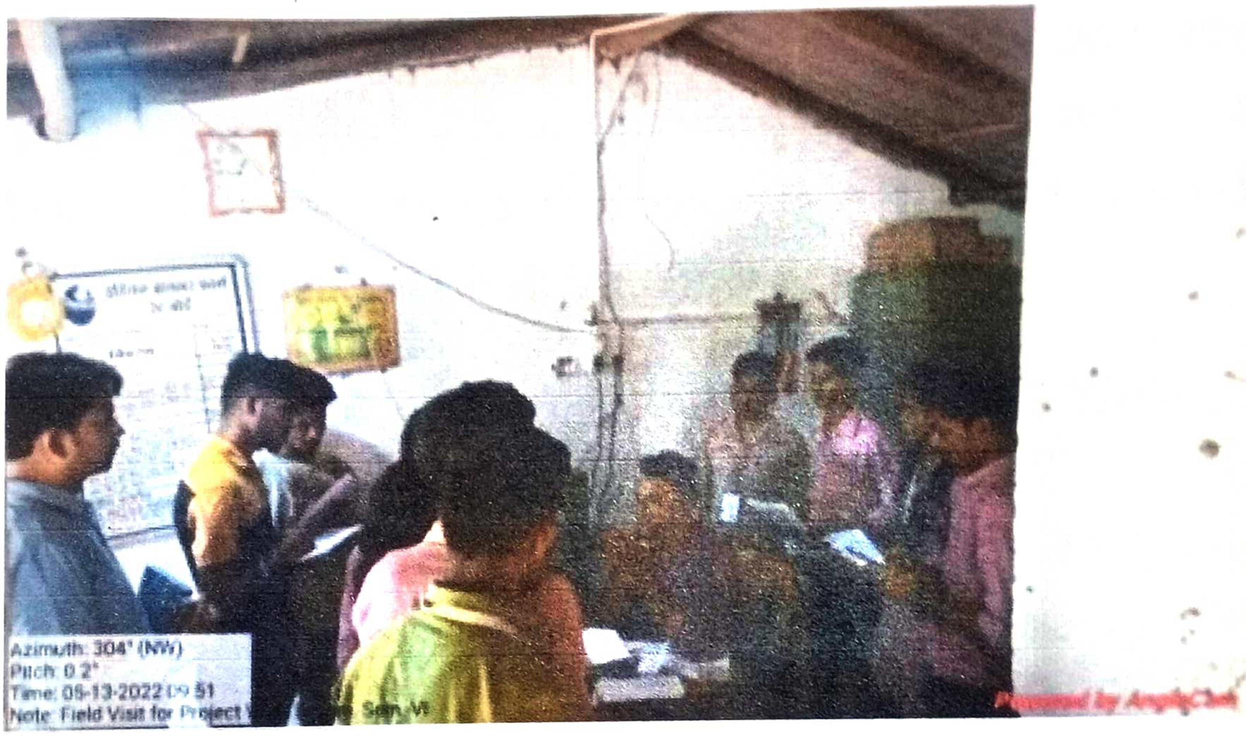

Azimuth: 340° (N)
Pitch: 0.1° (0.9°)
Time: 05-13-2022 10:08
Note: Field Visit for Project

Azimuth: 89° (E)
Pitch: -0.1° (0.8°)
Time: 05-13-2022 10:01
Note: Field Visit for Project

Azimuth: 174° (S)
Time: 05-13-2022 10:12

Azimuth: 72° (E)
Pitch: 0.3° (-1.0°)
Time: 05-13-2022 10:18
Note: Field Visit for Project

Azimuth: 309° (NW)
Pitch: -13.7° (-1.8°)
Time: 05-13-2022 10:18
Note: Field Visit for Project

M. G. ARTS, SCIENCE & LATE N.P. COMMERCE COLLEGE, ARMORI, DIST.- GADCHIROLI

Project Report

On

"कृषी उत्पन्न बाजार समिती आरमोरी ची भूमिका व कार्यपद्धती आणि शेतकऱ्यांच्या समस्या एक चिकित्सात्मक अध्ययन"

SUBMITTED

BY

B.Com.- IIIrd Year SEM.-VI

Group.- E

GUIDED BY

Prof. Tejas Y. Gaydhane

Department of Commerce

Mahatma Gandhi Arts, Science And Late N. P. Commerce College, Armori

2021-2022

A Project Report

on

''कृषी उत्पन्न बाजार समिती आरमोरी ची भूमिका व कार्यपद्धती आणि शेतकऱ्यांच्या समस्या एक चिकित्सात्मक अध्ययन''

Submitted By

B.Com.- Sem.- VI

Group- E

Name of Students

1. Minal Panse
2. Gunjan Amborkar
3. Shreyash Meshram
4. Mayur Bhandare
5. Vivek Borkar
6. Atul Dhote
7. Saurabh Fukte

GUIDE

PROF. TEJAS Y. GAYDHANE

Department of Commerce

Mahatma Gandhi Arts, Science And Late N. P. Commerce Collage

Armori

2021-2022

GROUP – E

B.Com.- Sem.- VI

Sr. No.	Name of Students	Signature
1	Minal Hemant Panse	
2	Gunjan Amborkar	
3	Shreyash Meshram	
4	Mayur Bhandare	
5	Vivek Borkar	
6	Atul Dhote	
7	Saurabh Fukte	

CERTIFICATE

This is to certify that Students of Group-E B.Com. Semester VI Department of Commerce. Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N.P. Commerce Collage Armori have been successfully completed the project report on "कृषी उत्पन्न बाजार समिती आरमोरी ची भूमिका व कार्यपद्धती आणि शेतकऱ्यांच्या समस्या एक चिकित्सात्मक अध्ययन" under the supervision of Department of Commerce of the college in the academic session 2021-2022.

Dr. M. M. Thaore
HEAD
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts, Science &
Late N.P.Commerce College,Armori

Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts, Science & Late N.P. Commerce College, Armori

ACKNOWLEDGEMENT

We express our sincere gratitude towards **Dr. L. H. Khalsa**, the Principal Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N. P. Commerce College, Armori for his support and encouragement. We are thankful to **Prof. Tejas Y. Gaydhane**. We are also thankful to **Prof. Dr. Manoj M. Thaore** Head, Department of Commerce for his encouragement. We are also thankful to "कृषी उत्पन्न बाजार समिती आरमोरी ची भूमिका व कार्यपद्धती आणि शेतकऱ्यांच्या समस्या एक चिकित्सात्मक अध्ययन" President/Proprietor/Manager & Employees/workers for their encouragement, support & cooperation. We are also thankful to faculty members of the college for their kind cooperation during the field work. Thanks are due to our friends, family members who encouraged and helped us.

"कृषी उत्पन्न बाजार समिती आरमोरी ची भूमिका व कार्यपद्धती आणि शेतकऱ्यांच्या समस्या एक चिकित्सात्मक अध्ययन"

अनुक्रमाणिका

अ.क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ
प्रकरण पहिले	प्रस्तावना	१–४
प्रकरण दुसरे	संशोधन विषयांसंबधी महत्वाच्या संकल्पना	५–७
प्रकरण तिसरे	कृषी उत्पन्न बाजार समितीची रचना व कार्यपद्धती	८–१५
प्रकरण चौथे	संशोधन पध्दती	१६–२०
प्रकरण पाचवे	संशोधनाची उद्दिष्टे व गृहितकृत्ये	२१–२३
प्रकरण सहावे	संशोधन क्षेत्र, व्याप्ती व परिसिमा	२४–२५
प्रकरण सातवे	तथ्य संकलन आणि विश्लेषण	२६–३३
प्रकरण आठवे	निष्कर्ष व उपाययोजना	३४–३७
प्रकरण नऊवे	सारणीयन व परिशिष्टे	३८–४४
प्रकरण दहावे	संदर्भग्रंथ सूची	४५–४६

प्रस्तावना

महाराष्ट्र कृषी उत्पन्न बाजार समिती कायदा, १९६३ मधील तरतुदीनुसार कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या कार्यक्षेत्रात कृषी उत्पादनाची, खरेदी आणि विक्री करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीस मार्केट परवाना काढावा लागतो. व कृषी उत्पादनाची खरेदी करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीस शासनाने विहीत केलेल्या दराने ''मार्केट फी'' व ''सुपरव्हीसन कॉस्टचा'' भरणा करावा लागतो. सन १९९२ पुर्वी धान्य गोदामातून शासनातर्फे खरेदी केलेल्या धान्यावर मार्केट फी व सुपरव्हीसन फी रास्तभाव दुकानदार भरत असे. कृषी उत्पन्न बाजार समितीचे व्यवहार सरळ नियंत्रण राहू शकत नसल्याने, सन १९९२ पासून संदर्भाधीन शासन निर्णयान्वये रास्तभाव दुकानदारांनी सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेसाठी खरेदी केलेल्या धान्यासाठी कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांना मार्केट फी व सुपरव्हीजन फी, शासन थेट अदा करते आहे.

महाराष्ट्र कृषी उत्पन्न विपणन अधिनियम १९६३ या अधिनियमातील तरतुदीनुसार बाजार फी वसुलीसाठी बाजार, क्षेत्रात खरेदीदाराकडून खरेदी होणे अभिप्रेत आहे. परंतू रास्तभाव दुकानदार हा खरेदीदार म्हणून कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या कार्यक्षेत्रात प्रत्यक्षरित्या कोणत्याही प्रकारे खरेदी आणि विक्रीचा व्यवहार करीत नसल्याने, यापुढे रास्तभाव दुकानदारांनी कृषी उत्पन्न बाजार समितीस बाजार फी व देखरेख फी ची प्रतिपूर्ती करण्यात येऊ नये, असा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होतो.

शेतकऱ्यांना आपल्या मालाची विक्री आणि व्यापाऱ्यांना खरेदी सुलभतेने तसेच एकाच ठिकाणी करता यावी, यासाठी असलेले ठिकाण म्हणजे बाजार समिती महाराष्ट्रात बऱ्याच तालुक्याच्या मुख्यालयाच्या ठिकाणी कृषी उत्पन्न बाजार समितीची स्थापना केलेली आहे. कृषी उत्पन्न म्हणजे अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेले शेती, बागायत, पशुसंवर्धन, मधुमक्षिकापालन, मत्ससंवर्धन व वन यांचे सर्व उत्पन्न; मग ते प्रक्रिया केलेले असो वा नसो. विविध समित्याच्या आणि अभ्यासगटांच्या शिफारशींना अनुसरून तसेच पणन व्यवस्थेत झालेला विकास आणि गाठलेली प्रगती यांचा विचार करून सुधारित महाराष्ट्र कृषी उत्पन्न खरेदी आणि विक्री अधिनियम १९६३ मध्ये अस्तित्वात आला. या मध्ये मॉडल ॲक्ट लागू झाला. यामध्ये खाजगी बाजार, एक परवाना कराराची शेती इत्यादी बाबत काही महत्त्वाचे बदल करण्यात आले आहेत.

महाराष्ट्र राज्य कृषी पणन मंडळाची स्थापना बाजार समित्यांच्या कामकाजामध्ये समन्वय साधने, बाजार समित्यांचा सर्वांगीन विकास करण्याच्या दृष्टीने राज्यस्तरावर नियोजन करणे, बाजार आवारामध्ये सोयी सुविधा निर्मान करण्यासाठी बाजार समित्यांना कर्जे देणे इत्यादी कामकाजासाठी झाली आहे. ''शेतकयानी उत्पादीत केलेला माल थेट ग्राहकांना मिळावा त्यातून शेतकऱ्याच्या मालाला योग्य भाव मिळून ग्राहकांना रास्त दराने

अन्यधान्य उपलब्ध व्हावे याकरिता महाराष्ट्र राज्य कृषी उत्पन्न पणन मंडळाने शेतकरी व ग्राहक यांच्यातील मध्यस्थांचे उच्चाटन करण्यासाठी राज्यातील सर्व कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांना आर्थिक मदत देऊन बाजार समिती अंतर्गत शेतकरी बाजार'' स्थापन करण्याची योजना सुरू केलेली आहे.

शेतकरी बाजार योजनेमुळे हंगामभर शेतात काम करणाच्या शेतकऱ्याची व व्यापायाऐवजी थेट शेतकऱ्यांकडून माल खरेदी करणाऱ्या ग्राहकांची ही आर्थिक लूट थांबली जाऊन शेतकरी आर्थिक दृष्ट्य सक्षम होण्यास मदत मिळणार आहे. ग्राहकाने शेतमालासाठी अदा केलेल्या प्रत्येक रूपयातील जास्तीत जास्त वाटा शेतकऱ्यांना मिळेल अशी अपेक्षा आहे.

शेती हा व्यवसाय वेगवेगळ्या आपत्तींशी संबंधित असलेला व्यवसाय आहे. शेतीमध्ये पडलेला पाऊस सरासरी प्रमाणापेक्षा जास्त राहिल्यास अतिवृष्टी समजली जाते. आणि सरासरीपेक्षा कमी पाऊस पडला तर दुष्काळाचे चित्र निर्माण होते. वादळ, गारपीठ, पिकावरील रोग, पिकांची नासाडी पिकांच्या होणाऱ्या चोऱ्या इत्यादी अनिश्चित घटकामुळे शेतकऱ्यांना शेतीपासून प्राप्त होणारा उत्पन्न अनिश्चित राहते. शेतीमध्ये वेगवगळ्या प्रकारचे धोके आढळून येतात. एखाद्या महत्त्वाच्या आणि दूरगामी करणाऱ्या घटना आणि अनुभवातून काही प्रमाणात धोका कमी करता येतो आणि अंदाज अचूक ठरण्याची शक्यता राहते. शेतीमधून उत्पादित होणाऱ्या पिकांच्या संदर्भात धोके आणि अनिश्चितता अधिक राहते शेतीक्षेत्राशी संबंधीत उत्पादनाच्या किंमतीमध्ये सातत्याने चढ उतार होत असतो. सरकारच्या शेतीविषयक धोरणांचा शेतमालाच्या किंमतीवर परिणाम होत असल्याचे दिसून येते. परिणामत: शेतकऱ्यांनी उत्पादित केलेल्या उत्पादनास योग्य किंमत प्राप्त होणे आवश्यक असते. शेतजमिनीचे आकारमान जास्त असेल तर उत्पादकतेमध्ये भिन्नता आढळून येत असेल व उत्पादनासाठी हवामान अनुकूल राहत असेल आणि शेतकऱ्याने पिकाच्या अदलाबदलीबद्दलचा घेतलेला निर्णय अचूक राहिल्यास शेतीमधून प्राप्त होणारे उत्पादन जास्त राहते. शेती उत्पादनात झालेल्या वाढीमूळे त्याचा सबंध शेतमालाच्या विक्रीव्यवस्थेशी येतो.

बाजार क्षेत्रात शेतीच्या उत्पन्नाच्या खरेदी विक्रीचे आणि त्यासाठी राज्यात स्थापन करावयाच्या बाजाराचे नियमन करणे, अशा बाजारांच्या संबंधात स्थापन करावयाच्या प्रयोजनासाठी काम करणाऱ्या बाजार समित्यांना शक्ती प्रदान करणे, बाजार समित्यांच्या प्रयोजनासाठी बाजार निधी स्थापन करणे इत्यादी बाबींशी संबंधित प्रयोजनासाठी तरतुद करण्याबाबत अधिनियम शेतमालाच्या खरेदी आणि विक्रीच्या संदर्भात बाजारपेठेतील वेगवेगळया घटनांची (उदा: बाजारातील शेतमालाची आवक, मागणीचा अंदाज किंमत, किंमतीतील बदल, एकुण आवक, निर्यातीच्या सोयी, शेतमालाचे वर्गीकरण प्रमाणिकरण, वाहतूक, साठवणूक इत्यादी) विषयक सोयी

शेतकऱ्यांना सहज उपलब्ध होत असेल तर अशी बाजारपेठ उत्कृष्ट बाजारपेठ समजली जाते. शेतकऱ्यांना बाजारपेठेतील घडामोडींची वेळोवेळी योग्य प्रसार माध्यमांच्या सहाय्याने माहिती प्राप्त होत असेल आणि अशी माहिती उपलब्ध करून देण्यावर भर दिला जात असेल तर ती विपणन व्यवस्था सर्वोत्कृष्ट समजली जाते.

अध्ययनाची आवश्यकता

आरमोरी तालुका एक ग्रामिण क्षेत्रात मोडतो यात जवळपास ७५ टक्के पेक्षा जास्त लोकसंख्या कृषी व कृषीवर आधारित व्यवसायावर अवलंबून आहे. अशात कृषी उत्पन्न बाजार समिती शेतमालाच्या खरेदी विक्रीत खूप मोठी भूमिका पार पाडत असते अशात कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या संदर्भात यथोचित माहिती शेतकऱ्यांपर्यंत पोहचविणे व निर्माण होणाऱ्या समस्यांचे अध्ययन करणे हे मुख्य उदिष्टय ठेऊन सुक्ष्म संशोधन अध्ययन करण्याचे ठरविण्यात आले आहे.

विषयाची निवड

विषयाची निवड ही तात्रीक दृष्ट्य प्रथम पायरी आहे. त्यादृष्टीने आम्ही तिन विषय लिहून नेले ते विषय आपल्या मार्गदर्शक तेजस गायधने सरांना दाखविले. त्यातील आम्हाला **''कृषी उत्पन्न बाजार समिती आरमोरी ची भूमिका व कार्यपद्धती आणि शेतकऱ्यांच्या समस्या एक चिकित्सात्मक अध्ययन''**हा विषय निश्चित करण्यात सांगितले आणि ती त्या दृष्टीने तयारी करून सदर विषय शोध प्रबंधासाठी निवडला.

कृषी उत्पन्न बाजार समितीमुळे शेतकऱ्यांना व ग्राहकांना दिल्या जाणाऱ्या सेवा व सुविधा अधिक चांगल्या रितिने कशाप्रकारे देता येतील याबद्दल माहिती प्राप्त करण्यासाठी व देशाचा आर्थिक विकास हा कृषी उत्पन्न बाजार समितीमुळे कसा होईल, हे पटवून देण्यासाठी या विषयाची निवड करण्यात आली.

सारणीयान

कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांची विभागावार विभागवारी खालीलप्रमाणे

अ. क्र.	विभाग	मुख्य बाजार	उप बाजार
१	कोकण	२०	३४
२	नाशिक	५१	९४
३	पुणे	४४	१२२
४	औरंगाबाद	३५	७२
५	लातूर	४९	९१
६	अमरावती	५५	१०१
७	नागपूर	४६	७७
एकुण		**३००**	**६०९**

कृषी उत्पन्न बाजार समिती अरमोरी

ता. आरमोरी, जि. गडचिरोली

संचालक मंडळ

(सन २०१७ पासुन २०२२ पर्यंत)

क्र.	संचालकाचे नाव	पदनाम	कायमचा पत्ता	मतदार संघाचे नाव
१	श्री. खि. वा. नाकाडे	सभापती	मु. पो. विसोरा ता. वडसा जि.गड.	सह.सं.म. संघ ई.मा. वर्ग
२	श्री. ई. घ पासेवार	उपसभापती	मु.इंजेवारी पो.देऊळगांव ता.आरमोरी	सह. सं.म.संघ सर्व सा.
३	श्री. ह. लो. डोंगरवार	सदस्य	मु. पो. पुराडा ता. कुरखेडा	सह. सं.म.संघ सर्व सा.
४	श्री. खे. स. हुलके	सदस्य	मु. पो. देलोडा (बु) ता. आरमोरी	सह. सं.म.संघ सर्व सा. सह.
५	श्री. रा. वि. काटेंगे	सदस्य	मु.अल्लीटोला पो.वेतकाठी ता.कोरची	सं.म.संघ सर्व सा. सह. सं.
६	श्री. दो. मो. फाये	सदस्य	मु. पो. ता. कुरखेडा	म.संघ सर्व सा. सह. सं.म.
७	श्री. व्यं. ल. नागीलवार	सदस्य	मु. पो. गेवर्धा ता. कुरखेडा	संघ सर्व सा. सह. सं.म.संघ
८	श्री. दे. घों. पिलारे	सदस्य	मु. पो. शिवणी. ता. आरमोरी	सर्व सा. सह. सं.म.संघ म.
९	श्रीमती. क. क. कानतोडे	सदस्या	मु.कासवी पो.जोगीसाखरा ता.आरमोरी	राखीव सह. सं.म.संघ म.
१०	श्रीमती. ल. जी. टिकले	सदस्या	मु. पो. कोकडी ता. देसाईगंज	राखीव
११	श्री. र. शा. घाईत	सदस्य	मु. पो. देलनवाडी ता. आरमोरी	सह. सं.म.संघ वि./भ.
१२	श्री. वि. ना. खुणे	सदस्य	मु. पो. आंधळी ता. कुरखेडा	ग्रा.पं.म.संघ सर्व सा.
१३	श्री. कै. तु. राणे	सदस्य	मु. पो. कोंढाळा ता. देसाईगंज	ग्रा.पं.म.संघ सर्व सा.
१४	श्रीमती. पु. ज्ञा. मासरकर	सदस्या	मु. पो. सोन्सरी ता. कुरखेडा	ग्रा.पं.म.संघ. त्र. आ/ज.
१५	श्री. मु. गो. वाघाडे	सदस्य	मु. पो. शिर्शी ता. आरमोरी	ग्रा.पं.म संघ आ.दु घटक
१६	श्री. हे. हु. पंजवाणी	सदस्य	मु. पो. ता. आरमोरी	व्यापारी/अडत्ये म. संघ
१७	श्री. मु. लि. नागदेवे	सदस्य	मु. पो. ता. देसाईगंज	व्यापारी/अडत्ये म. संघ
१८	श्री. न. स. ठाकरे	सदस्य	मु. कुरूड पो. ता. देसाईगंज	हमाल/व्यापारी म. संघ

मुलाखत

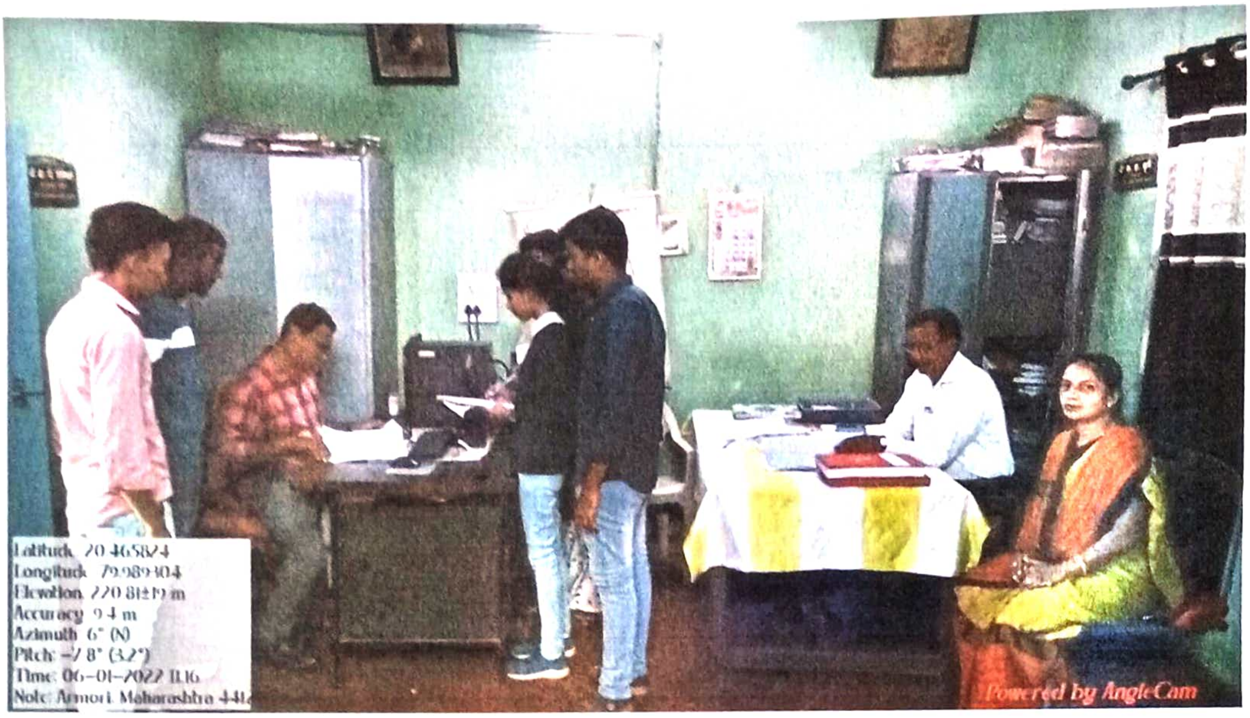

कृषी उत्पन्न बाजार समितीचे मुलाखत

कृषि उत्पन्न बाजार समिति आरमोरी
Latitude: 20.466112
Longitude: 79.989183
Elevation: 220.81±19 m
Accuracy: 27.5 m
Azimuth: 267° (W)
Pitch: 6.7° (1.7°)
Time: 06-01-2022 11:19
Note: Armori, Maharashtra 441208, India
Powered by AngleCam

Latitude: 20.4663
Longitude: 79.989065
Elevation: 220.81±24 m
Accuracy: 10.6 m
Azimuth: 270° (W)
Pitch: 5.0°
Time: 06-01-2022 11:19
Note: Armori, Maharashtra 441208, India
Powered by AngleCam

गोदाम

संदर्भग्रंथ सुची

अ. क्र	माध्यमे/पुस्तके	लेखक
१	महाराष्ट्र कृषी उत्पन्न खरेदी–विक्री (विकास व विनीमय अधिनियम १९६३)	ॲड. अभया शेनकर
२	भारतीय कृषी अर्थव्यवस्था	सुदर्शन कुमार कपूर
३	सामाजिक संशोधन पध्दती	डॉ. बी. एम कऱ्हाडे
४	कृषी विभागाची संक्षिप्त माहिती	कृषी आयुक्तालय महाराष्ट्र, राज्य पुणे
५	वर्तमानपत्रे	
६	मसिके	
७	इंटरनेट	

M.G. ARTS, SCIENCE & LATE N.P. COMMERCE COLLEGE, ARMORI, DIST.- GADCHIROLI.

A Project Report
On
Net Banking

SUBMITTED
BY

B.Com.- IIIrd Year SEM.-VI

Group.- C

GUIDED BY

Prof. Jitendra H Raut
Assistant Professor
Commerce Department
Mahatma Gandhi Arts, Science And Late N. P. Commerce College
Armori

2021-2022

A Project Report

On

Net Banking

Submitted By

B.Com.- Sem.- VI

Group-C

Name of Students

1)Vandana Jagdish Roy (Group Leader)

2) Prachi Ashok Shahare

3) Anjali Amol Meshram

4) Suhani Pradip Gayakwad

5) Khushbu Manohar Zarkar

6) Pallavi Falgun Watgure

7) Prashil Sudhakar Raut

8) Umesh Suresh Raut

GUIDED BY

Prof. Jitendra H Raut
Assistant Professor
Commerce Department
Mahatma Gandhi Arts, Science And Late N. P. Commerce College
Armori

2021-2022

GROUP – C

B.Com. – SEM. - VI

Sr. No.	Name of Students	Signature
1	Vandana Jagdish Roy	V.J. Roy.
2	Prachi Ashok Shahare	[illegible]
3	Anjali Amol Meshram	AAmeshram
4	Suhani Pradip Gayakwad	SPGaykawad
5	Khushbu Manohar Zarkar	KMZarkar
6	Pallavi Falgun Watgure	Pwatgure
7	Prashil Sudhakar Raut	P.S. Raut
8	Umesh Suresh Raut	Raut

CERTIFICATE

This is to certify that Students of Group-C B.Com. Semester VI Department of Commerce. Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N.P. Commerce Collage Armori have been successfully completed the project report on **Net Banking** under the supervision of Department of Commerce of the college in the academic session 2021-2022.

M. Thaore
Dr. M. M. Thaore

HEAD
Department of Commerce
Mahatma Gandhi Arts, Science &
Late N.P.Commerce College,Armori

Mahatma Gandhi Arts, Science & Late N.P. Commerce College, Armori
Department of Commerce

ACKNOWLEDGEMENT

We express our sincere gratitude towards Dr. L. H. Khalsa, the Principal Mahatma Gandhi Arts, Science and Late N. P. Commerce College, Armori for his support and encouragement. We are also thankful to PROF. Dr. Manoj M. Thaore, Head, Department of Commerce for his encouragement. and Our deepest thanks to Prof. Jitendra H. Raut, Guide of the Project for guiding, inspiring and for his supervisory role. We are also thankful to **the Armori Branch, Bank of Maharashtra** , President/Proprietor/Manager & Employees/ workers for their encouragement, support & cooperation. We are also thankful to faculty members of the college for their kind cooperation during the field work. Thanks are due to our friends, family members who encouraged and helped us.

Net Banking

INDEX

Sr. No.	Description	Page No.
1	Chapter 1	1-5
	Online Banking	
	Introduction	
	History	
	Objective of the Study	
	Reading Review	
	Databases and Methods	
	Chapter Plan	
2	Chapter 2	6-14
	Online Banking Overview	
	Definition	
	Features of Online Banking	
	Benefits of Online Banking	
	Ineligibility for Internet Banking	
3	Chapter 3	15-30
	Different types of Online Banking	
	Core Banking Solutions	
	ATM Banking	
	Digital Wallet	
	Digital Cash	
	Mobile Banking	
	Smart Card / Store Value Card	
	Green Channel Counter	
	Demat services	

Sr. No.	Description	Page No.
4	**Chapter 4**	31-36
	Net Banking Security Issues	
	Introduction	
	Types of Fraud	
	Step of Secure Online Banking	
5	**Chapter 5**	37-41
	Online Banking through Reserve Bank of India	
	Notes Regarding Internet Banking	
	Certificate Method of Internet Banking	
6	**Chapter 6**	42-47
	Recommendations & Conclusions	
	The Key Finding from the Preliminary Survey are	
	Conclusion	
	Recommendation	
7	**Chapter 7**	48-49
	Websites	

Case 1. ONLINE BANKING

1.1 Introduction

The term electronic banking or e-banking describes all transactions between companies, institutions and individuals and their banking institutions. Some banks, first conceived in the mid-1970s, offered electronic banking to customers in 1985. However, the lack of Internet users and the costs associated with using online banking, the dramatic increase, the Internet explosion in the late 1990's made it more convenient for people to transact on the web. Despite the dot com crash, e-banking grew with the internet.

Online banking (or e-banking or e-banking) allows customers of a financial institution. To make financial transactions on a secure website run by the organization, which can do this. Be it a retail or virtual bank credit union or a building society.

Online banking is the practice of banking or paying bills through the internet. Thanks to technology and especially Intet, people will no longer be left to buy a house, communicate or even do banking. With online banking, a customer can withdraw a deposit and all payments are made at the click of a mouse.

1. 2. History

When financial institutions took steps to implement e-banking services in the mid-1990s, many consumers did not hesitate to make financial transactions on the web. Electronic commerce based on trailblazing companies such as America Online, Amazon.com and eBay was widely adopted. By 2000, 80 percent of American banks offered e-banking. Consumer consumption gradually increased. At Bank of America, for example, it took 10 years to reach 2 million e-banking customers. However, significant cultural changes took place after the fear of Y2K

subsided. Back of America 3 million online in 2001 Banking became the first customer bank, accounting for more than 20 per cent of its customer base. By comparison, major national organizations such as Citigroup claim 2.2 million online connections globally, while JPMorgan Chase estimates it has more than 750,000 online banking customers. Wells Fargo had 2.5 million online banking customers, including small businesses. Online customers turned out to be more loyal and profitable than regular customers. In October 2001, Bank of America customers implemented 3.1 million electronic bill payments, for a total of over 1 billion. In 2009, the Gartner Group reported that 47 percent of American adults and the United Kingdom About 30 per cent of the bank's estimates were made online.

1.3. Objectives of the study

The main objectives of the study are as follows

- To understand the origins and concepts of online banking
- Analyze the importance, functions, benefits and limitations of online banking.
- Explain the different forms of online banking and analyze the rules and regulations related to online banking as directed by RBI. Highlighting the security issues of online banking and how to reduce security
- Issues with the help of security control tools
- Analyze the trends of online banking with the help of basic data. To analyze the current e-banking scenario related to ATM, Internet Banking,
- Banking, credit card-debit card, fund transfer and other e-banking services. Customer satisfaction by analyzing the problems faced by customers to check the results on ATM, Internet Banking, Mobile Banking and Credit Card.

1.4 Reading Review

> **Introduction to E-Commerce:** Written by Ramit Kumar Roy and Debasari Dey and published by Elegant Publications.

> **E-Commerce:** Pro. (Dr.) Dilip Kumar Chakravarti and Pro. Written by Dabbulal Chatterjee and B.B. Published by Kundu Grandson.

> **Introduction to Information Technology and its Business Applications:** A. K. Mukhopadhyay and By A. Das and Kalimata Library Published.

1.5 Databases and methods

Getting information:

Primary Source: The study is based on both primary and secondary data. For the purpose of case study, primary data has been collected from people in Armori through phone calls, social networks and live interviews.

3.6. Smart Card / Store Value Card:

A smart card, usually a type of chip card, is a plastic card that has an embedded computer chip, either a memory or a micro-processor type that stores and transmits data. This data is usually related to either value, information, or both, and is stored and processed in the card's chip. Card data is handled by a reader who is part of a computer system. Enhanced systems with smart cards are in use today in many major applications including healthcare, banking. Recreation and transportation. All applications can benefit from the added features and security provided by the smart card. According to Euro Smart, worldwide smart card shipments will grow by 10% to 4.45555 billion cards in 2010. Other machine readable card technologies, such as barcodes and magnetic stripes, have traditionally served the market as smart cards, as the return on investment is calculated by each card issuer year after year.

Chapter 7

Bibliography

7. 1. Website

- www.google.com
- www.wikipedia.in
- www.slidehare.net
- www.scribed.in
- www.investopedia.com
- www.yahoo.cim
- www.sbionline.com
- www.sbi.co.in
- www.linkedin.com
- www.rbi.org.in
- www.rbi.in